

Diyarbakır:
Âlimler, Ârifler, Edîpler

ENSAR NEŞRİYAT TİC. A.Ş.

ISBN : 978-605-2174-77-7

Sertifika No: 17576

Kitabın Adı

Diyarbakır:

Âlimler, Ârifler, Edîpler

Yayın Yönetmeni

Hüseyin KADER

Adem SAYDAN

Editörler

İbrahim ÖZCOŞAR

Ali KARAKAŞ

Mustafa ÖZTÜRK

Ziya POLAT

Yayına Hazırlayan

Hüseyin KAHRAMAN

Kapak

Halil YILMAZ

Baskı-Cilt

Matsis Matbaa Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51 Sefaköy-İstanbul

Tel: 0212 624 21 11 pbx Faks: 0212 624 21 17

Sertifika No: 40421

1. Basım

Kasım 2018 / 1000 adet basılmıştır.

İletişim

Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.

Düğmeciler Mah. Karasüleyman Tekke Sok. No :7 Eyüpsultan / İstanbul

Tel: (0212) 491 19 03 - 04 Faks: (0212) 438 42 04

www.ensarneyriyat.com.tr siparis@ensarneyriyat.com.tr

DİYARBAKIR'LI AYDIN VE YAZAR ESMA OCAK'A GÖRE DİNİ VE KÜLTÜREL DEĞERLERİN PSİKO-SOSYAL AÇIDAN ANALİZİ

Tahsin Kula

Dicle Üniversitesi,
Edebiyat Fakültesi

Fatma Betül Ekti

Dicle Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü

| 233

Özet

Esma Ocak kimdir? Akademik kariyeri ve eğitim düzeyi nedir? Yazım hayatı ve bilime katkısı nedir? Yanlış tutum ve davranışlar içeren gelenek-görenekleri psiko-sosyal açıdan değerlendirmesi ve eleştirmesi, ataerkil bir toplumda yetişmesine ve ileri derecede eğitim alma imkânı olmamasına rağmen bireysel çabalarından dolayı birçok yönden örnek bir şahsiyet olması, hikâye ve romanlarında bazen kendi hayatından bazen de gözlemlediği hayatlardan yola çıkarak yanlış din algısını eleştirmesi, yaşadığı dönemde erkeklerde bile okuma-yazma oranı çok düşükken, kendisinin bir kadın olarak okumuş olması, entelektüel birikimi olan ve bu birikimi ile çevresindekileri aydınlatan, aydın bir kadın prototipi çizmesi, cinsiyetlere göre değişen din algısını yer yer anne-babasından, yer yer de bölgedeki insanlardan yola çıkarak irdelemesi, dikkate değer tespitler yapması, geleneksel din eğitimi uygulanan yöntemler nedeniyle eleştirmesi, döneminde uygulanan eğitim anlayışıyla ilgili Önemli bilgiler sunması, anne-babanın verdiği dini bilincin çocuk üzerindeki etkisini kendi hayatından örneklerle ortaya koyarak çocuk psikolojisine dair bilgiler vermiş olması, yaşadığı dönemin kadınlarının töre ve gelenekler nedeniyle uğradığı psikolojik tahribi gözler önüne sermesi gibi birçok önemli konuyu gündeme getirmesi ve çözümünü için yaptığı katkıları detaylı olarak incelenecektir.

PSYCHO-SOCIAL ANALYSIS OF RELIGION AND CULTURAL VALUES BY DİYARBAKIR INTELLECTUAL AND AUTHOR ESMA OCAK

Abstract

Who is Esma Ocak? What is her academic career and level of education? What is the contribution to writing life and science? Socio-psychological evaluation and criticism of traditions involving wrong attitudes and behaviors, to be an exemplary person in many ways due to his individual efforts even though he did not have the opportunity to be educated in a patriarchal society, criticize the perception of false religion in his stories and novels, sometimes based on his own life and sometimes on the life he observes, While the literacy rate was very low in men even when he was alive, he had studied as a woman, an intellectual woman prototype with intellectual accumulation and its accumulation and illumination around it, to examine the perception of religion, which changes according to the sexes, from the parents in places, from the people in the region, to make remarkable determinations, criticize traditional religious education due to applied methods, to provide important information about the education concept applied during the term, to give information about child psychology by revealing the effect of the religious consciousness given by the parents on the child, to bring up a number of important issues, such as revealing the psychological destruction that women suffer during their time due to traditions and customs, and his contributions to the solution will be examined in detail.

Giriş

Esma Ocak, 5 Haziran 1928’de Diyarbakır’da dünyaya gelmiştir.¹⁵ Asıl adı Aydın Esmâ Ocak’tır. Tarım il müdürü Osman Şahap Yıldırım’ın kızı ve şair ve milletvekili olan Osman Ocak Nakiboğlu’nun yeğenidir. Henüz 5 yaşında okuma yazmayı öğrenen Ocak, ortaokul ve lise yıllarında ilk roman denemelerini yazmaya başlamıştır. Okumaya yazmaya tutkun olmasına karşın lise ikinci sınıfta okuldan alınarak görücü usulüyle 15 yaşında iken Baha Bey ile evlendirilmiştir. Eşinin karşı çıkması üzerine eğitim hayatından vazgeçmiştir. Buna rağmen yazmaktan hiç vazgeçmemiştir.¹⁶ Henüz 33 yaşındayken eşini hastalık sonucu kaybeden Esma Ocak üç çocuğuyla Bismil’in Kazancı köyüne yerleşmiştir. 25 Mayıs 2011 tarihinde 83 yaşında Diyarbakır’da vefat etmiş, Mardin Kapı mezarlığına defnedilmiştir.

| 235

Ülkemizde kendi kendini yetiştirmiş ender kadın yazarlardan birisi olan Esma Ocak, Diyarbakır’da doğup orada vefat etmiştir. Ataerkil kültürün daha ağırlıkta hissedildiği ve kız çocuklarının okumasına fazla fırsat verilmediği bir dönemde Esma Ocak, okuldan ayrılmak zorunda kalmasına rağmen toplumsal olayları gözlemleyerek duygu ve düşüncelerini kâğıda dökmekten vazgeçmemiştir. Yaşadığı dönemde erkeklerde bile okuma-yazma oranı çok düşükken, kendisi bir bayan olarak okumuş, entelektüel birikimi olan ve bu birikimi ile çevresindekileri aydınlatan, aydın bir kadın prototipi çizmiştir.

Esma Ocak’ın roman ve öykülerinde dile getirdiği köy gerçeği, kırsalda yaşayan kadın sorunları, köylü ile şehirli arasındaki farklar, başka yazarlar tarafından da kaleme alınmıştır. Özellikle de 1950 sonrası yazarlarının bir kısmı roman ve öykülerinde Anadolu ve köy gerçeğini dile getirmişlerdir. Ancak bu yazarların birçoğu köyü ve köy hayatını bizzat yaşamadığı için; yazdıkları hep uzaktan bir bakışla ya da önyargılı ve ideolojik olmuştur. Dolayısıyla belli bir dönem sonra bu eserler önemlerini de kaybetmişlerdir.¹⁷

5 yaşında okuma yazmayı öğrenen Ocak, ortaokul ve lise yıllarında ilk roman denemelerini yazmaya başlamıştır. 33 yaşında eşini hastalık sonucu

15 Kemal Timur(2013) Berdel Yazarı Esma Ocak, Hayatı ve Eserleri, s.13.

16 Kemal Timur(2013), a.g.e., s. 9.

17 Kemal Timur (2016) Sıradışı Yönleriyle Diyarbakır’ın Birkaç Zirve Şahsiyeti, Düsed, Yıl-8,s.15 Nisan

kaybeden Esmâ Ocak üç çocuğuyla Bismil'in Kazancı köyüne yerleşmiş ve gözlem yeteneğini kullanarak yöre halkının yaşamlarını tahlil ettiği hikâyelerini yazmaya devam etmiştir. Yazdığı bu hikâyeler sonucunda ortaya çıkan ilk öykü kitabı *Berdel*'¹⁸dir. Yazdıklarını yayımlama cesaretini şair Ahmet Arif'ten almıştır.¹⁹

Berdel, halkın bir kesiminin ve özellikle anaların, kızların yaşadığı acı ve onur kırıcı bir geleneğin iç gerçeğini akıcı bir dille insanların suratına vuruyor. Yazar Berdel'deki gibi sanki alın yazısı, ilahi yazgı gibi algılanan ve uygulanan bir yanlış gündeme getirerek, kolay olanı değil, zor olanı seçmiştir. Geleneğin ağır bastığı toplumlarda daha sık rastlanan din-kader anlayışına dayalı yanlış âdetleri eleştirirken halkı aşağılamamış bilakis sahip çıkmış, kendinden, özünden bir parça gibi görerek olayları anlatmıştır. O, yüreği yoksul ve namuslu olmaktan başka hiçbir suçu bulunmayan insanların çektiği acılarla dolu bir hayatı, soğukkanlı bir şekilde yazıma taşımıştır.

Esmâ Ocak, bireysel hayatında çektiği sıkıntılara ve zorluklara rağmen yaşadığı döneme ışık tutmaya devam etmiştir. Hatta 75 yaşında bilgisayar kullanmayı öğrenerek hırslı ve çalışkan kişiliğini ortaya koymuştur. Öykü ve romanlarında dönemindeki ataerkil düzeni eleştiren Ocak, kimi zaman sözlü edebiyatı yazıya dökerek, kimi zaman da bölge tarihinin mitolojik hikâyelerini kullanarak bölge halkının yaşamıyla ilgili önemli bilgiler vermiştir.

Esmâ Ocak'ın 13 eseri bulunmaktadır. Bu eserlerin altı tanesi öykü kitabı, altı tanesi roman, bir tanesi ise biyografidir. Bu eserleri künyeleri ile birlikte şöyle sıralayabiliriz:

1. OCAK Esmâ (1982), "*Berdel*", Tekin Yayınevi, Ankara, (Öyküler),
2. Baskı ilk baskı 1981'de Almanya'da basılıp ayrıca Almancaya da çevrilmiştir.
2. OCAK Esmâ (1982), "*Kırklar Dağı'nın Düzü*", Memleket Yayınları, Ankara (Öyküler).
3. OCAK Esmâ (1983), "*Kervan Servan*", Dayanışma Yayınları, Ankara (Roman).

18 Berdel; ailenin kız ve erkek çocuğunun diğer ailenin kız ve erkek çocuğu ile karşılıklı olarak aynı zamanda evlendirilmesi (TDK)

19 Berdel kitabı, Atıf Yılmaz tarafından 1990 da sinemaya uyarlandı, daha sonra kitap Almancaya çevrildi, Berlin'de Uluslararası sanat sinemaları konfederasyon ödülünü aldı, ayrıca yedi ülkede uluslararası ödüle layık görüldü.

4. OCAK Esmâ (1987), “*Sara Sara*”, Memleket Yayınları, Ankara (Öyküler).
5. OCAK Esmâ (1990), “*Kuyudaki Ses*”, Ajans 21 Yayınları, İstanbul (Roman).
6. OCAK Esmâ (1991), “*Muş Gürcüsü Destanı*”, San Matbaası (Roman).
7. OCAK Esmâ (1994), “*Surlu Kentin Sır Suyu*”, Diyarbakır (Öyküler).
8. OCAK Esmâ (1995), “*Kadınlar Mektebi*”, Akşam Ofset ve Tıpo Matbaacılık, Diyarbakır (Roman).
9. OCAK Esmâ (1998), “*Duvar İçindeki Diyar/Di-Yar-Be-Kir*”, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul (Tarihi Roman).
10. OCAK Esmâ (2000), “*Hasırcı Kuşu*”, Güneydoğu Ofset Matbaacılık, Diyarbakır (Öyküler).
11. OCAK Esmâ (2005), “*Münire*”, Bir harf Yayınları, İstanbul (Tarihi Roman).
12. OCAK Esmâ (2006), “*Bir Filozofun Özel Yaşamı Ziya Gökalp*”, Bir harf Yayınları, İstanbul (Biyografi).
13. OCAK Esmâ (2008), “*İçerdeki Avcı*”, Diclem Sahaf Yayınları, İstanbul (Öykü Seçkisi).²⁰

Esmâ Ocak'ı, duyarlı ve keskin gözlemciliği ile etkileyici anlatım yeteneğini, ait olduğu sınıfın olanaklarının da yardımıyla birçok edebi ürüne dönüştürmeyi başarmış bir yazar olarak tanımlamak mümkündür.²¹

Diyarbakır'ın yetiştirdiği önemli yazarlardan olan, roman ve öykü yazarlığı ile ön plana çıkan Esmâ Ocak, eserlerinde, insanın ve toplumun aksayan yönlerini ele alarak çözümler arar. İnsan denilen yüce varlığın nedenli dirençli olduğunu vurgulayarak bireylerin ve toplumun olumsuzluklar karşısında ümitlerini kaybetmeden hayata devam etmelerini ve insanın her şeyin üstesinden gelebilecek güçte olduğunu, yaşanmış hayat hikâyelerinden örneklerle okuruna aktarır.²²

20 Kemal Timur (2013), a.g.e., s. 23-24.

21 Handan Çağlayan (2011) Esmâ Ocak'la Unutmak ve Hatırlamak Üzerine, m.bianet.org

22 Kemal Timur (2016), a.g.e. s. 15.

Esmâ Ocak'ın Olayları Psiko-Sosyal Açıdan Değerlendirmesi

Esmâ Ocak, yazdığı öykülere bakılınca iyi bir gözlemci ve öyküler içeri-
sindeki kişilerin yaşadıkları içsel duyguları güzel bir şekilde ifade etmesiyle de
iyi bir psikolog izlenimi vermektedir. Aslında o gerek edebiyata olan katkıları
ve gerekse bölge sorunlarını sade ve akıcı bir üslupla dile getirmesi bakımından
hem ülkemiz hem de bölge için önemli bir kişidir. Ayrıca onun hikâyelerinde
toplumda yaşanan yanlışları dile getirirken hem kurgularına hem de kullandığı
üsluba bakılınca ahlakçı bir yazar olduğu görülmektedir. Toplumdaki yanlışları
eleştirirken, geleneğe ve değerlere de sahip çıkmaktadır. Örneğin *Kadınlar
Mektebi* romanında geçen şu konuşmada bunun örneği görülmektedir:

...Üniversiteli genç kızlar Aliye Hanım'ın evinde toplanmış ve kendi ara-
larında şöyle bir konuşma yapmışlardır:

... Leyla, hemen; "Peki evlilik ve çocuk edinme hakkındaki düşünceler-
leriniz ne?" sorusunu yöneltti de, tartışma biçim değiştirmiş oldu. Kızlardan
biri; "Anne olmak gibi insanı köleleştiren bir duruma düşmemek için evlenmek
istemiyorum. Anne olmayı; kendi yaşamını çöp sepetine atmaya eşdeğer bu-
luyorum. En karşılıksız yatırımın evlada harcanan emek olduğunu biliyorum
çünkü!" fikrini ileri sürdü. Haydi gel de şaşırıp kalma bakalım.

En yüce değerleri bile yatırım açısından ele alan bir kuşağın yetişmesi
korkunç bir şey. Bu tür aydın sayısının artması çok kötü bir sonuca kaydıracak
dünyayı.

Yine aynı romanın bir başka yerinde feminizmi savunan ve yaptığı ev-
lilik hüsrarla son bulan Lerzan ile geleneklerine daha çok bağlı olan Güzin'in
mutlu evliliğini karşılaştırmış ve ailenin önemini şöyle vurgulamıştır:²³

"Yaşam tek başına alınamayacak, aile bireylerinden başkası ile tüketile-
meyecek denli uzun ve zahmetli bir yol, yuva her türlü duygu gereksinimini gi-
dermeye yarayan hayat firtınalarının içinde anlatıldığı en emin bir limandır."

Sadece evlilikle ilgili konularda değil, toplumu ilgilendiren tüm konular-
daki ahlaki yozlaşmayı hem iyi tetkik etmiş ve eleştirmiş hem de doğru alter-
natifleri sunmuştur. Ayrıca hikâyeye ve romanlarında örf ve adetlerdeki yanlışları
ölçülü bir şekilde eleştirmiştir. Eleştirilerinde modernite karşısında ne aşağılık
kompleksi ne de kendi kültürel geçmişine karşı kin ve intikam duygusu vardır.
O gördüğü yanlışları hakkaniyet ölçüsü içerisinde eleştirerek yanlışlara dikkat
çekmiştir.

Toplumdaki Yanlılara Yaklaşımı

Vicdanının sesine kayıtsız kalmayan, kendisinden sonraki nesillere ve geleceğe çok açıdan sorunlu ama bir o kadar zengin kültürel mirası aktaran aydın bir kadındır Esmâ Ocak. Yaşadığı dönem toplumunun algısına, sosyal sorunlara, bilhassa köylü kadınlara dair geniş bir perspektif sunmuş eserlerinde. Bir aydın kadın gözünden içinde bulunduğu kültüre ve sosyal hayata dair kayıt tutmuştur. Egemen olan feodal gücün, kendi gelenek ve göreneklerini, kültürünü, olay ve olgularını topluma dayattığı ve yarattığı erk eksenli ilkeleri toplumsal norm haline getirerek önümüze sunulduğundan dem vurmüş, erkek egemen zihniyetinin kadın aleyhine doğal ve normal olarak kabul edilen şeyleri sürekli eleştirmiştir.²⁴

Esmâ Ocak eserlerinde toplumda yaşanan yanlılara dikkat çekmiştir. Başta Berdel olmak üzere eserlerindeki kahramanlar ve mağdurlar günlük hayatta karşılaşılacak kişilerden seçilmiştir. Dolayısıyla hem zalim hem de mazlum aynı mahallede, aynı çevrede hatta aynı evde bile karşımıza çıkmaktadır. Özellikle yakın kişiler arasında yaşanan istismarlara da dikkat çekmiştir.

Feminist Akıma Karşı Tutumu

Esmâ Ocak, dördüncü romanı olan *Kadınlar Mektebi*'nde tamamıyla topluma yönelir ve sosyal hayatta yaşanan sorunlara değinerek, topluma mesaj verme ve okuyucuyu bilinçlendirme gayreti içerisinde, belirli bir tezi olan bu romanla okurunu buluşturur. Bu romanda daha önceki eserlerinin sınırlarını aşarak bireysel konularla birlikte topluma ve sorunlarına felsefî bir açıdan bakar. Ülkemizde toplumsal bir soruna dönüşen feminist ve özgürlükçü kadın kimliği ile özgür fakat aile ortamı içerisinde yaşayarak belli sorumluluklar edinen kadın kimliği arasındaki çatışmaya değinen yazar, aile kurumunun önemini vurgular ve aile ortamında yaşamlarını sürdüren kadınların daha mutlu oldukları tezini savunarak aile ortamının üstünlüğünü ortaya koyar.

Kadınlar Mektebi romanında, Lerzan isimindeki kadın kahramandan yola çıkarak olay örgüsünü bu kadın kahramanı merkeze alarak oluşturur. Feminist bir yaşam tarzı benimseyen Lerzan'ın başından geçenler ve ideal bir yaşam biçimi olarak düşündüğü feminizmin aslında düşündüğü gibi mutluluğun kaynağı olamayacağı, romanın sonunda Lerzan'ın hayat hikâyesi ile ispatlanmaya

24 İrfan Tunççelik (2016) Kadınlar üzerindeki ataerkil denetim ve şiddet: "Berdel", www.demokratherber.org

çalışılır. Yazar tezini, Lerzan'ın yaşamı ve ruh dünyası üzerinde içselleştirerek okura sunar.

Esmâ Ocak'ın vurgulamak istediği tezi, yaşamıyla doğrulayan Lerzan, romanın sonunda inandıklarının yanlış olduğunu ve hayatın gerçeklerinin neler olduğunu anlar ve bu noktada çeşitli itiraflarda bulunur. Feminizmin Türkiye de popüler olduğu ve feminist kadın tanımlamalarının yapıldığı bir dönemde, kadın özgürlüğünün, feminizm olarak dillendirilmesiyle birlikte, toplumda özgürlük adı altında meydana gelen dejenerasyonu ve aile kurumunun yıpratılmasına karşı yazılan bu eserle Esmâ Ocak, bu tür bir feminizme karşı olduğunu açık bir şekilde dillendirir.²⁵

Çığırından çıkararıya çarpıttıkları feminizm Amerika'da Avrupa'da iğrenç ilerlemeler kaydedip misyonunu tamamladıktan sonra balon gibi sönuverdi. Ve ne oldu biliyor musun? Bütün dünyada günümüzde neredeyse kusur sayılan romantizme yeniden dönme eğilimi başladı. Amerika'dan Avrupa'dan gelen filmler de aile yapısı düzenini sergileyen konuların sayılarının artış gösterdiği dikkatini çekmedi mi Lerzan? Film yapımcılarının sevimli bir ailenin, birbirleriyle anlaşan anne baba ve çocukların birlikte yaşadığı sağlıklı bir ortama özendirme çabası içine girmeleri, bazı mesajlar vermiyor mu sana? Evlenmeyi dolayısıyla da çocuk yapmayı reddedip, açık evlilik yaşayanların hepsi 45-50 yaşlarına varınca, düştükleri yalnızlık çukuru içinde debelenip, gerçeği haykırmaya başladılar. Kendileri için iş isten geçmiş oldu ise de hallerine tanık olanlar, felaketlerinden ders almada gecikmediler ve geriye çark ediş bu sebepten başladı. Avrupa, Amerika bu yoldan geri dönmek üzereyken batıya özenmenin geç kalmışlık telaşı içinde takılıverdiler bu akımın peşine. Zaten hep 50 – 60 yıl gerisinde izleriz Avrupa'yı²⁶

Evlilikte Yaşanan Sorunları Psiko-Sosyal Açıdan Analizi

“Kuyudaki Ses” romanında yazar, Kazancı köyündeki sosyal hayatı, insan ilişkilerini, evlilikleri, gelenek ve görenekle meydana gelen aile yapısını ortaya koyarken; karşıt güç olarak da şehir hayatını ve şehirdeki sosyal ve kültürel yapıyı anlatır. Geleneksel kültürle şehirde yaşanan modern hayatın farklılıklarının anlatıldığı romanda sınıflararası farklılıklar, kültür düzeyi farklı insanların yaptığı evlilikler ve bu evliliklerin bireye ve toplum hayatına yansımaları anlatılır. Zengin bir köy ağasının hislerine yenilerek ikinci bir evlilik

25 Fatih Sancak , Esmâ Ocak'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

26 Kadınlar Mektebi 1995, s. 55.

yapması ve şehre yerleşmesi ile birlikte şehirli-köylü çatışmasına değinen yazar, Nigar'ın öğretmen Faysal ile evliliği dolayısıyla yaşadığı uyumsuzlukların anlatıldığı bölümde ise kadın-erkek eşitsizliği, köy-kent kadını arasındaki eşitsizlikle terk edilen köylü kadınların yaşadıkları dramları konu alır. Romanda yaşanan her şey, kahramanların aklından geçenler ve psikolojik tahlilleri hâkim bakış açısıyla yazar tarafından verilir.²⁷

Esmâ Ocak, baş kahramanı Cemil Ağa ve ailesinin hayat hikâyesini kurguladığı hikâyesinde, aile dramlarına neden olan ve köylerde sıklıkla rastlanan çok eşliliği ve bunun sonucunda olumsuz etkilenen aile bireylerinin karşılaştığı psikolojik ve sosyolojik sıkıntıları dillendirir. Bilinçsizce yapılan ikinci evliliklerin anlatıldığı bölümde iki eşliliğin sıkıntıları ve aile bireyleri üzerindeki olumsuz etkileri okura aktarılır. Yazar, çok evliliğe karşı bilinçlendirmek istediği okuruna, Helya vasıtasıyla yalnızlaştırdığı Cemil'i, acı bir şekilde cezalandırarak vermek istediği mesajı ulaştırır. Eşi ikinci bir kadınla evlenen Helya'nın bir kadın olarak yaşadığı psikolojik yıkıma şöyle yer vermiştir yazar:

*Yalnızlık duygusunun yine tüm benliğini sardığını, iradesinin enikonu zayıfladığını kabullenışı titretti Helya'yı. Daha sıkı sarıldı battaniyesine. Hepsini birbirine benzeyen günlerden biri başlıyordu yine. Yarın da dünden ve öbür günden farklı olmayacaktı herhalde. Mantiği bir yanda, duyguları bir yandaydı. Geleceğini sağduyuya ve akla dayandırarak devam ettirmenin yollarını arıyordu. Benliğini yıkıma uğratan, içini kinle dolduran bu yenilgiyi içine sindiremiyordu hiç. Bir şeyler yapabilmeliydi.*²⁸

Kadınlara Dirençli Olma Çağrısı Yapıyor

1981'de kaleme aldığı ve kadınlar üzerindeki ataerkil denetim ve şiddeti ustalıkla işlediği "Berdel", halen güncelliğini koruyor olmasına karşın orada bahsedilen denetim ve şiddete karşı mücadele eden kadınların çok azı onu tanıyor.²⁹ Oysa Esmâ Ocak, hem kendi hayatında eşini kaybettikten sonra yaşadıklarını anlatarak hem de birçok farklı hayattan mücadele örnekleri vererek kadınlara acılara ve zorluklara karşı yılmadan ayakta durabilmenin ipuçlarını vermiştir. Antepli baklavacının hanımı Naciye'nin,³⁰ömrünün sonunda evlatları tarafından terkedilmiş olan yiğit Fate'nin,³¹kocasını refaha kavuşmak hayaliyle

27 Fatih Sancak, Esmâ Ocak'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi.

28 Esmâ Ocak (1990) Kuyudaki Ses, s.61.

29 Handan Çağlayan (2011) Esmâ Ocak'la Unutmak ve Hatırlamak Üzerine, m.bianet.org

30 Kemal Timur (2013) Berdel Yazarı Esmâ Ocak, Hayatı ve Eserleri, s.102.

31 Kemal Timur (2013) Berdel Yazarı Esmâ Ocak, Hayatı ve Eserleri, s.137.

gurbete gönderip ayrılık mektubuyla yıkılan Şemsa'nın³² yaşadıkları dönemin kadınlarının hayatla olan mücadelesini gözler önüne sermiştir. Esmâ Ocak şöyle diyor kendisi için: *“Amacım, insan denilen yüce varlığı ne denli dirençli olduğunu vurgulayarak, en değmez olaylarda gücünü yitirenleri yüreklendirmektir.”*³³

Kendilik Algısı

Esmâ Ocak'ın eserleri incelendiğinde onun kendilik algısına sahip (özgüvenli) bir kişilik yapısına sahip olduğu görülmektedir. Yani kendini ve çevresini olduğu gibi kabullenen, ruhsal ve bedensel anlamda bir bütünlüğe sahip kişilik özellikleri olan birisidir. Bu yönüyle hem bölge hem de ülke kadınları için örnek bir şahsiyettir.

O realist ve ahlakçı bir yazar olarak insan ve toplumu çok iyi tanır, tüm özelliklerini didik didik eder. İyi kötü, güzel çirkin her şeyi tasvir eder, seçme ve tercihte bulunmaz. O, böyle şey de olur muymuş, demez. Eserlerin olabildiğince somut bilgi, belge ve bulgulara dayanır.³⁴ Eserlerindeki kişi ve olayları Güneydoğu Anadolu Bölgesindeki günlük yaşamdan alarak hikâye ve romana aktarmıştır. Her şeyin yerli yerine oturması için kulaktan dolma bilgilerden ziyade doğru ve güvenilir bilgiler olarak romanlarına yansıtır ve buna çok önem verir. Bu yönüyle Esmâ Ocak, romanlarını bir fotoğrafçı gerçekliği ile okura yansıtır.³⁵ Roman ve öykülerindeki kahramanları bizzat yaşanmış olaylardan hatta çoğunlukla kendi yaşamından seçmesi, karakterlerinin iç dünyaları ve ruhsal durumları ile ilgili gerçekçi tespitler yapmasını sağlamıştır.

Yanlış Din Algısı ve Din İstismarı

Esmâ Ocak hikâyelerinde kendi yaşamı üzerinden çevresinde gördüğü yanlış din algısını da eleştirmiştir. “Mahalle Mektebi Anıları” adlı hikâyesinde küçük bir çocukken Kur'an hocası Azize Hanım'ı anlatırken şöyle demektedir:

*“Kişiliği yok edilmiş, ölümlerden daha ölü bir diriye dönüşmüştü. Ama acayip bir dindarlıkla uğradığı haksızlığın, çektiği çilelerin sorumluluğunu kadere yükler, bahtına lanetler yağdırarak iç çeke çeke bizi okutmaya devam ederdi.”*³⁶

32 Kemal Timur (2013) Berdel Yazarı Esmâ Ocak, hayatı ve eserleri, s.143.

33 Kervan Servan (1983), s. 7.

34 Çetin Nurullah (2009), *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları, s. 78-79.

35 Fatih Sancak, Esmâ Ocak'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi.

36 Surlu Kentin Sır Suyu 1994-1995, s. 89.

Esmâ ocak, toplumsal bozulma içerisinde dini istismara da dikkat çekmiştir. Dini istismar edip harman zamanı dilenmeye gelen kişilere Esmâ Ocak'ın sorduğu sorular ve aldığı cevaplarda ilginç sosyo-psikolojik tespitler içermektedir. “Kolay Kazanç” isimli öyküsünde, kalıplaşmış uygulamaları, sarsılmaz gibi görünen geleneği ve tüm bu yanlışların din adı altında yapılmasını gerçekçi ve cesur bir tavırla dile getirmiştir. Esmâ Ocak'ın bulunduğu köye gelen, zekât isteyen gençlerle ilgili bu hikâyesi, dönemin yanlış din algısını gözler önüne sermektedir.

“Harmanın yanı başındaki dut ağacının altındaki kürsülerden birine oturmuş, olanları izliyorum. Kamyona dayalı gençler neşeli el, kol işaretleriyle bir şeyler anlatıyorlar birbirlerine. Karşı yoldan eşeklere binmiş, başları beyaz takkeli, temiz giyimli, boyunlarına Kur'an torbaları asılı on beş-on altı yaşlarında, adeta delikanlı üç genç görünüyor. Kamyonun yanına yaklaşır, binitlerini durdurarak, yere atlayıp, eşeklerin üzerine serip, üstüne oturmuş oldukları çuvalı alarak, arpa yükleyicilerinin yanlarına sokularak, hiçbir önsöze gerek görmeden:

‘Allah'ın malını almaya geldik’ diyorlar.

Gençler yüzlerindeki dimdik ve aşağılayan bakışlarla yüzlerine bakıp, parmaklarıyla beni işaret ediyorlar. Ağacın altına yönelip, yüzüme bakıyorlar.

Geleneği çok iyi bildiğim halde:

‘Ne söylüyorsunuz?’ diye soruyorum.

‘Allah'ın malını almaya gelmişiz.’ Diyorlar.

‘Anlamadım!’ diyorum.

‘Allah'ın malını yani zekâtımızı almaya gelmişiz’ diyorlar üçü bir ağızdan.

Hiç bilmiyordum havasında:

‘Allah'ın malı ne demek? Hem siz kimsiniz? Neredensiniz? Okulda mesela İmam Hatip Okulunda mı okuyorsunuz? Diye soruyorum.

İçlerinden bayağı besili olanı, bana doğru iki adım atıp:

‘Yoh! Haşa, sümme haşa! Biz öyle gâvur yazılarını okuyup günaha girmiyih (sağ elini boynuna asmış olduğu Kur'an'a vurarak) köyümüzün hocası bize ders veri.’

‘O güzel de onun dışında ne işlerle uğraşıyorsunuz?’

'Ne iş yapacağı Kur'an dersi aliyih demedim mi? İşte o dersi aldığımız için Allah malini toplamah bizim hakkımız oli.'

'Toplayıp da kime teslim ediyorsunuz?'

'Kime teslim edeceğiz vıy! Evimize götüriyih'

'Yani Kur'an dersi alınca dilenmeye hak kazanıyorsunuz öyle mi?'

'He ele oli... Bu dilenmah demah değil ki. Sen Müslüman değil misen?'

'Kur'an gibi yüce bir kitabı dilenme aracı yapan veya yaptıranlara bir avuç arpa dahi vermem. Çekin arabanızı defolun yallah! diye tersliyorum.'

Esmâ Ocak'tan umduklarını bulamayan gençler buğdayını hasat etmiş diğer kişilere yöneliyorlar. Halk bu düzene alışık olduğu için mallarının onda birini veriyor hemen. Bunu gören iki genç arasında geçen şu diyalog dikkate değer:

Bak ula! Bak şu feleğin ters işlerine. Biz, sabahtan ikindiye it hali içinde çalışıp 250 lira alacağız. O deyyuslar kollarını bile kıpırdatmadan 600 liralık buğdayı alıp gittiler... yok baba yok! Ben artık çalışmayacağım. Tuh bize, tuh bizim gibi çalışanlara isyanıyla elinin altında duran boş tenekeyi yere çalıyor.³⁷

Esmâ Ocak "Kırılan Boncuklar" adlı hikâyesinde zorla evlendirilmek istenen bir genç kızın itirazlarına karşı annesinin savunmasını dillendiriyor. Dini şartların yalnızca bir formalite gibi yerine getiriliyor oluşu, dinin, geleneklerin gölgesi altında kaldığına adeta bir kanıt oluyor. İslam kültürü içerisinde yaygın olarak kullanılan sınıflamaya göre delillere dayanmaksızın büyük oranda çevrenin telkini ile meydana gelen ve adeta kişinin içinde doğup büyüdüğü toplumda yaşamış olmasının tabii bir sonucu olarak tezahür eden dindarlık biçimine taklidî dindarlık denmektedir.³⁸ Esmâ Ocak'ın öykü ve romanlarında dini şartların kesin delillere dayandırılmaksızın gelenekle yoğrularak taklidi iman örneği gösterildiğini söyleyebiliriz.

"Kız rezil! Sen ne zaman böyle önemli bir meselede söz verme hakkına sahip oldun? Baban, kardaşların duyarlarsa, ikimizi de öldürürler alimallah! Kız evlenmek istemiyor derim. Onlar bildiklerini okuyacaklar zaten. Sana sormamız da dini akideyi yerine getirmek istemelerinden. Bir kızı keyfine korsan ya davulcuya varır ya zurnacıya diye boşuna dememiş büyüklerimiz."

37 Kemal Timur (2013), a.g.e., s.193-196.

38 Asım Yapıcı (2002), Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık. Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 2 Temmuz-Aralık.

“Hepiniz Kaçın” adlı öyküsünde de dinin yalnızca bir kısmının uygulanıp, bu şartların insanlar tarafından işlerine geldiği gibi kullanıldığını görüyoruz:

“Vay hanımın vay! Ne nikâhı? Burası şehir midir? Nikâhı hoca kıyar. Herif, aldım kabul ettim diyerekten alır. Üçten dokuza boşadım diyerek boşayıp kapıya atar. Karıların fermanı erkeklerin elindedir. Çünkü dinimizde dört karı alma hakkı vardır erkeklerin. Allah böyle etmiş,Allah !”

Esmâ Ocak, “Beterin Beteri” adlı hikâyesinde o dönemde hocalarla ilgili fikirlerin ne derece aşırı uçta olduğunu anlatmıştır. Hurafe ve batıl inançların ne denli dayanaksız olaylar sonucu ortaya çıktığına şahit oluyoruz bu olayda. Kur’an okuma dersi aldığı hocasının evine vardığında hoca hanımın kız kardeşinin cesediyle karşılaşılıyor ve korkudan titrerken şu konuşmalar hafızasına kazınıyor:

“Gece hastanede ölmüş. Kocasıyla kardeşleri hoca evi olduğu için ölünün bu evden çıkmasının, cennete gitmesini, yani bütün günahlarının affedileceğini düşündükleri için onu buraya getirmişler.”

Eşinin vefatından sonra tüm yükü omuzlarına alan Esmâ Ocak’ın, kendisini Bismil’e götürmek üzere almaya gelen şoför ile aralarında geçen konuşmasında berdel ile ilgili şu tespiti oldukça dikkat çekicidir:

“Yöremizde uygulanan berdel töresinin işlenmeyişi, erkek yazarlarla, kadın yazarların olaylara aynı perspektiften bakmamaları gerçeğine bağlıyorum. Töre ve dinsel hükümlerimizin pek çoğu erkeklerin yararına işletilmiş olduğundan, kadınları ruhsal ve bedensel bu töreye değinmeye gerek görmemiş olabilirler.”

Esmâ Ocak bir anısında Alevilerle ilgili yanlış bir algıyı dile getirmiş ve kahramanlarını karşılıklı konuşarak dini ve toplumsal bir mesaj vermiştir. Hoşgörünün olmadığı ve fanatizmin ağır bastığı toplumlarda dinî grubun normları tespit edilir, sınırları çizilir. Bu sınırlara uymayanlar ya grup içinde eleştirilir ya da gruptan dışlanır (Günay, 1998; Wach, 1995). Diğer bir ifadeyle ilk planda asıl dinî düşünce ve inançların korunması amacıyla alınan bu kararlar neticesinde, bazı gruplar ana dinî bünyeden az ya da çok uzaklaşmış kabul edilir. Böylece asıl dinî bünyeden koptukları iddiasıyla bazı dinî gruplar heterodoks (fasık ve bidatçı), hatta heretik (sapkın ve kâfir) addedilir. Böylece “biz” ve “öteki” kimlik itibarıyla belirginleşir.³⁹ Anne şefkatini alt eden kin adlı öyküsünde iki kadının şu konuşmaları dikkat çekmektedir:

39 Asım Yapıcı: İçimizdeki Öteki: Kimlik ve Ön Yargı Kıskaçında Sünni-Alevi İlişkileri 52 Dem Dergi, Yıl 2, Sayı 6.

“İlle de şu koltuğumuzun altındaymış gibi beş altı dakika yakınımızdaki alevi yani gâvurların köyü olan Türkmen Hacı gelenler şikâyetini sürdürüyor.

Gâvur’ mu dedin? Tövbe de kız! Tövbe! Onlar da benim senin gibi Müslüman olmakla beraber çok da dürüst namuslu insanlardırlar. Pir sultan Abdal, Hacı Bektaşî Veli, Hacı Bayram Veli gibi pirlerin soyundan gelmedirler. Bilmediğin şeyler üzerine konuşup ahkâm kesme!

Söylediklerin doğru mudur hanım? Yani onlar da gerçekten bizler gibi Müslüman mıdırlar?

Gayet tabii! Haydi bakayım haydi! Elini çabuk tut.

Yöre Halkının Kadınları ile İlgili Tespitleri

Dönemin kadınlarının birçok haktan mahrum bırakıldıklarını Esmâ Ocak’ın hikâyelerinde görmekteyiz. Fakat bir yandan da kadınların aslında bir evin gerçek sahipleri olduğunu da Esmâ Ocak’ın hikâyelerinden anlıyoruz. Köyündeki evinde kendisini ziyarete gelen bir kadının anlattıkları ve Esmâ Ocak’ın itirafına rastlanmaktadır. Kocasını kendisine kuma getirmeye niyetlenen Sode Kadın, Esmâ Hanım’ın “Ya karıya hoca nikâhı kıydırıp beraberinde getirseydi?” sorusuna şöyle cevap veriyor:

“İt doydu da Haydar mı kaldı hanım. Öyle bir şeyi yapmaya kalkışmak, soyunun sülalesinin başından fazladır. Öyle bir şey yapsa, postunu mezata çıkarırdım vallah!”

Esmâ Ocak şöyle cevap verir: “Ben sizleri tanımaya başladıktan sonra, hayretler içinde kaldım Süheyla. Biz köylerde erkeklerin kadınları dövüp, söverek işkence yaptıklarını sanırdık; ama hangi kadını konuşturduysam, kocalarından zerre kadar korkmamakla beraber, senin gibi asıp, kesecekleri yönünde cevaplar aldım, dedim.”

“Erkeklerden niye korkalım ki hanım. Evin, harman yerinin, çölün, hayvanların zahmetini çeken biz. Çocuk doğuran besleyip büyüten, hamur yoğurup, tandıra vuran biz. Kuyudan su çekip kirlettikleri soyhalarını yıkayan, günde iki fasıl çöle gidip koyunların sütlerini sağarak eve getirip, yağa, yoğurda, peynire dönüştüren biz... Dikkat ettiysen onlar ya damların gölgelerine oturup ciğara içerek dedi-kodu ederler; ya da para buldular mı şehere yahut ilçeye gitmekle kahvelerde çay, kahve içip, dedikodu yapmakla vakit öldürürler. Nelerinden korkacağız? Evet haksız yere bizi dövmeye kalkışırılar, valla biz de altında kalmaz, onları döveriz.”⁴⁰

Esmâ Ocak, bir başka hikâyesinde kan davalarının devamında kadınların ne denli etkili olduğunu gözler önüne sermiştir. Eşi öldürülen bir kadın, oğlu henüz beşikteyken onu katil olmaya yönlendirecek ninnilerle büyütülmüştür. Bölge halkının duygularını, kocası öldürülen bir kadının psikolojisini, intikam duygusuyla evladını katil olmaya şartlandırışını “Anne Şefkatini Alt Eden Kin” adlı hikâyesinde görmekteyiz. Kadının oğlunu kışkırtan sözleri şöyledir:

“Hükümetin bu sene bir af çıkaracağını söylüyorlar. O çıkarsa sen on beş yaşına girmiş olursun. Onu öldürürsen, yaşının küçüklüğünden dolayı sana verecekleri cezanın yarısını indirirlermiş. Sen seni ona göre hazırla. Oh ne ala. Herif babanı öldürdükten bir zaman sonra hapisten çıksın. Köye gelir gelmez de orda burada, ellerini kalçasının üstünde tutarak, kasketinin siperini gözünün üstüne indirip: ‘He heyyt! Ben Şeymus’un babasını öldüren adamım haa!’ dercesine, pınarbaşlarında, harmanyesinde, köyün içinde dolaşmaya başlayınca Allah kulunun yüzüne bakamaz olursun. Seneler geçse bile insanın geçmişini getirip, önüne koyarlar çünkü. Ben oğluma: ‘hem kanı hem sütü bozuk ...’ sözlerini söyletmem, sene dediğin ne ki? Günler su gibi akıp geçmiyor mu? Gibi nasihatlerle yavrucağı katil olmaya hazır hale getirdi.

Bu olayı Esmâ Hanım’a anlatan kadın şunları ekliyor: “Köylerde bu işler böyledir hanım, böyle. Cinayetlerin çoğu kadınların hazırladıkları senaryolar, suça itelemelerle başlayıp, adam öldürmeler, cinayetlerle sona erer ... Oğlan bu korku içinde yaşarken, annesinin çalımlı bir tavır, gururlu gülümsemelerle, köyün içinde dolaşacağını görüp, iştirek, şaşkınlıktan şaşkınlığa düşeceksin.”⁴¹

Kız –Erkek İlişkileri

Günümüzde kız-erkek ilişkileriyle ilgili ahlaki yozlaşmadan bahsedilirken, eski dönem gençlerinde flört etmeler yokmuş gibi anlatılsa da Esmâ Ocak’ın hikâyelerinde bu tür ilişkilerin hem şehirde hem köylerde yaşandığını görüyoruz. Esmâ Hanım’ın eşi Baha Bey’in kendisine anlattığı bir anısıyla başlayalım:

“Liseye kaydımın yapıldığı yıl, okulumuzda 18-20 kız talebe var ya da yoktu. Müdür muavini bey bizleri önceden belirlemiş oldukları sınıflara götürüp, istediğimiz yere oturabileceğimizi söyledikten sonra çıkıp gitti. O arada gözüm dünya güzeli diyebileceğim bir kıza ilişince, oturduğum yerden kalkıp, kızın sağına düşen ortadaki sıranın ucuna oturdum ve kendimi ağıra satmaya çalışır bir ciddiyetle gözlerimi sağa kaydırıp beğeni dolu bakışlarla yüzünde

41 Kemal Timur (2013), a.g.e., s. 207-209.

bakıp gülümsemeye başladım. Kız takındığım tavrın aynısını takınınca bu iş kolay olacak düşüncesini geçirdim. İşveli tavırlar takınarak sağına her göz atışı beni sabırsızlık içinde kendisine doğru itiyordu. Bu bakışlara küçük kâğıtlara fırsat yakalar yakalamaz cebime koyduğu pusulaları okuyuşumu ekleyerek sonucu ulaştırmaya çalış ...”⁴²

“Hepiniz Kaçın” adlı hikâyesinde köy yerinde bile flörtleşmenin yaşandığını dile getiriyor:

“Köyden çıktığımızdan beri iki delikanlı geliyordu arkamızdan. Dönüp kendilerine bakarak:

-Bu delikanlılar ‘beri’ dediğiniz yerde görevli midirler? diye sordum.

Önümüzde yürüyen iki genç kıızı çeneleriyle işaretleyerek:

‘Yok hanım! Ne görevleri olacak? Ha o iki kızın sevgilileridirler.’ Demezler mi!

‘yaaa öyle mi?’ diye sordum.

‘Evet’ dediler.

‘Bu gibi şeyler köyünüzde yasak veya ayıp değil mi?’ soruma:

‘Niye ayıp ve yasak olsun hanım? Bu delikanlılar beri saatini hiç kaçırmazlar. Gelmeseler kızlar küser, çehre, surat edip, çalım satarlar çünkü.’

Esmâ Ocak sevgilisi olan kızlardan birinin annesiyle şöyle bir konuşma gerçekleştiriyor: *“Bacım kızın hem çok güzel, hem de çok becerikli galiba. ... ama haberin olsun peşini bırakmayanlar var.” dedim.*

Aldırmazlık taşıyan bir sesle: “Var hanım var olmaz olur mu hiç” karşılığını verdi.

Hayretler içinde yüzüne bakıp: İyi kızmıyorsun maşallah.

“vıyyy hanım niye kızayım kurban? Kız gönülsüz olur mu hiç? Helbet sevecek. Sevecek ki iş görmeye içinde heves ola. Beriye, biçine, suya sele, çer çöp toplayıp, tezek yapmaya seve seve gide. Bizler de gençken sevmedik mi? Sizde böyle şeyler yok mu kurban?”

“Var bacım olmasına bizde de var ama; böyle açıkçası yoktur. Analar, babalar duyarsa çok öfkelenirler. Böyle şeyler bizde ayıp sayılır. Kızlar oğlanlar arasında olur ama gizli gizli.”

Hikâye ve romanlarında bazen kendi hayatından bazen de gözlemediği hayatlardan yola çıkarak yanlış din algısını eleştirmiştir. Bu eleştirilere ilk önce çocukluğundaki aile hayatından başlamıştır. İyi bir gözlemcidir. Bilim insanı gibi, insanların günlük yaşantılarına bakarak psikolojik bazı değerlendirmelerde bulunmuştur. İnsanlardaki Tanrı Tasavvurunun cinsiyet faktörüne göre farklılaştığını gündeme getirmiş bu yönüyle de ülkemizdeki ilklere diyebiliriz. Eserlerinde küçük yaşta olan Esmâ'nın yaşadıklarını günümüzdeki çocuk psikolojisi açısından analiz etme ve bugünkü anne babaların küçük çocuklarına davranışları bakımından onun yaşadıklarını dikkate almak gerektiğini müşahade edip değerlendirebilme imkanını bulabiliriz.⁴³ Annesinin anlattığı din ve Tanrı ile babasının anlattıklarının farklı olduğunu kendi yaşantılarından yola çıkarak anlatmaktadır. Cinsiyete göre Tanrı algısının farklılaştığı yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur.⁴⁴ Anne-babanın verdiği dini bilincin çocuk üzerindeki etkisini kendi hayatından örnekler vererek ortaya koymuştur. Bu örneklerle çocuk psikolojisine dair bilgiler vermiştir.

Esmâ ocak henüz beş yaşındayken anne ve babasının öğrettiği iki farklı tanrı tasavvuru arasındaki farkları gözler önüne sermiş, bu farklı dini eğitimin anne ve babası arasında meydana getirdiği çekişmenin psikolojisinde ne derin izler bıraktığını “Annemin Allah’ı” ve “Babamın Tanrısı” adlı eserlerinde anlatmıştır. Esmâ Ocak, genel anlamda mutlu bir çocukluk geçirmesine karşın çok erken dönemde yaşadığı bazı sıkıntılar da vardır. Bunun temel nedeni ise kendi ifadesiyle Annemin Allah’ı ile Babamın Tanrısı (Timur 2012: 32) ikileminde kalmış olmasıdır. Annesi Şevkiye Yıldırım Hanım çok dindar bir kadın olması hasebiyle Esmâ Hanım’ın dini eğitim almasıyla çok ilgilenir ve hocaya gitmemesi durumunda Allah Baba’nın onu cezalandıracağını söyleyerek Allah’ın çok korkutan bir simge olarak zihninde yerleşmesine sebep olur. Bu sıkıntılı anlarında imdadına hep babası Şahap Yıldırım Bey yetişir. Esmâ Ocak’ın babası, eşi Şevkiye Hanım’ın aksine, insanları çok seven, hiç kötülük yapmayan, herkesi kucaklayan bir Allah’tan söz ederek kızını rahatlatmaya çalışır. Dolayısıyla zihninde annesinin Allah’ı ile babasının Tanrısı arasında ikilem yaşayan Esmâ Hanım, çocukluk yıllarında dini inançlar bağlamında sarsıntılar geçirir ve çocukluğunu bu ikilem arasında geçirdiğini ifade eder.⁴⁵

43 Kemal Timur(2013), a.g.e., s. 10-11.

44 Tahsin Kula, (2012) *Ergenlerde Öfke Duygusu; Benlik Algısı, Tanrı Algısı, Suçluluk ve Utanç Duyguları Açısından Bir Değerlendirme* (Diyarbakır Örnekleme) A. Ün. Sosyal Bilimler Enst. Doktora tezi, Ankara.

45 Fatih Sancak(2014) *Esmâ Ocak'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi.

Annenin Anlattığı Allah

Ona göre annenin anlattığı dinde şiddet ve cezalandırma daha ağır basmaktadır. Hatta gece rüyalarında bile sorgu melekleri ve zebanileri işkence eder olarak gördüğünü anlatmaktadır. Annesinin, dini, bu tür korku ifade eden kavramlarla anlatmasının gerekçesini, Kuran okumaya hocaya gitmeyi bırakmaması için olduğunu söylemektedir. Bu durum onu Kuran dersi almaktan daha da uzaklaştırıyor. Örneğin yağmurlu bir günde çok hasta olduğu için hocaya gitmek istemiyor. Bunun üzerine annesi kaşlarını çatıp sesini yükselterek:

“Bu da ne demek? Hasta falan değilsin, hayır? Yağmur yağıyor diye hocaya gitmek istememekle, cehenneme gideceğini bilmiyor musun? Allah baba başımıza gazap yağdırır! Gazap! O, gafurru’r -rahim olduğu kadar, şedidü’l-i-kaptır da.”

“Henüz beş buçuk yaşındaydım ama o küçücük yüreğimle bile beynim cehennem korkusuyla doldurulmuştu. Omuzlarıma yüklemiş oldukları yük, sahile çarpıp parçalanan dalgalar gibi ruhumu dövüp durmaktan, beni neşesiz, sessiz, ürkek bir çocuk yapmaktan başka işe yaramamıştı.”

Esmâ Hanım bunun ardından bir rüyasını anlatıyor. Rüyada anlattıkları, cehennem korkusu yaşayan bir çocuğun ruh halini anlatıyor:

“Allah baba, bembeyaz sakallı, çakmak çakmak kızarık gözleri, beyaz giysileriyle gökyüzünde bağdaş kurarak oturmuştu. Bana bakıp şahadet parmağını öfkeli öfkeli sallayarak: ‘Yağmur yağdırdığım için neden hocaya gitmek istemedin, hastaydım diyerek neden yalan söyledin? Cehennem kapıları açıldığında ilk olarak yalancılardan içeri atılacağını annenle hocan söylememişler miydi? Seni alevlerin içine atayım da söz dinlemeyen talebelerin sonlarını nasıl olacağını anla!’ diyerek kocaman elleriyle göğsümden tuttuğu gibi beni cehennem ortasına fırlatıyordu. Beri tarafta zebaniler ellerindeki tokmaklarla babamın başına vurup, yedi kat yerin dibine geçirdikten sonra, saçlarından tutup çıkararak, işkencelerini tekrarlıyorlar ve: ‘Öteki dünyada her akşam raki içerdin ya, bu güzlerle başına vurup, yerin dibine geçirmemiz onun için. Haydi, yürü, şimdi de kılmadığın namazların bedelini ödemeye götüreceğiz seni, diyerek kollarından tutup, sürükleyerek, düzlükler kadar geniş, altında harıl harıl ateşlerin yandığı bir sacın üstüne fırlatarak, binlerce günahkârla birlikte namaz kıldırıyorlardı. Avuçları, dizleri, alınları saca değdikçe yanıyordu. Bağdıkları, açılıp kapanan ağızlarından belli olduğu halde sesleri çıkmıyordu. Sacın etrafında bekleyen zebaniler, namazları biter bitmez ellerinden tutup yü-

rüterek içi zemzem suyuyla dolu olan bir göletin içine atıyorlardı öteki dünyada namaz kılmamış olanları. Anında fena halde yanmış olan yerlerin tümü iyileşiyordu. Dünyalar kadar sevdiğim babamın çektiklerine dayanamayıp, ağlaya ağlaya 'Ah babacığım ah! Ah! Öteki dünyada namaz kılsaydın ne olurdu yani?' diye soruyordum.

Babanın Anlattığı Tanrı

Esma Ocak annesinin anlattığı tanrı tasavvurundan korkarken, babasının anlattığı tanrı tasavvurunun psikolojisi üzerindeki olumlu etkilerini, ruhunda meydana getirdiği gelgitleri şu ifadelerle okuyucusuna aktarmıştır:

Şu tepemizdeki gökyüzünün en son katında elmastan, yakuttan ve pırlantadan yaratmış olduğu yaprakları yeşil zümrüitten bir tahtın üzerinde oturur Allah baba. Çocuklardan biri onun yarattığı canlılara bir iyilik yaparlar, mesele bir fakire para verip yolda gördükleri yaşlı bir kadının koluna girerek yürütmeye kalkışır yahut ölmek üzere olan bir kuş yavrusunu yerden alıp, avucunda ısıtarak canlandırmaya çalışırsa, bürümcük gibi kanatlarını süzerek, Allah Babanın yanına varan meleklerden biri "şu çocuk böyle bir iyilik yaptı" haberini ulaştırırlar Allah Baba'ya.

Babamın söyledikleri annemle, hoca hanımın kapalı tuttukları cennet kapılarının hepsini ardına dek açmış olurdu. ⁴⁶

Sonuç

Esma Ocak, toplumsal sorunları ve yaşadığı bölgenin sorunlarını edebi bir dille gündeme getirmiş iyi yönlerini takdir ederken yanlış yönlerini de nazik bir üslupla eleştiren ender kişilerden birisidir. O olayları yakından uzağa doğru değerlendirirken, öykü ve roman kahramanlarını yaşadığı bölgenin insanlarından seçmiştir. Eserlerinde insanın ve toplumun aksayan yönlerini ele alarak hem yanlışlara dikkat çekmiş hem de çözümler üretmiştir. Daha etkileyici ve kalıcı olması için de kahramanlarını konuşturarak yaşadığı toplumdaki aksaklıklara ilişkin önemli mesajlar vermiştir. İnsana dair anlattığı hikâyelerde, kadın-erkek, çocuk fark etmeksizin ortaya koyduğu psiko-sosyal tahliller, insanı anlamadaki başarısını gözler önüne sermektedir. Yazarlığına, adeta bir psikolog ve sosyolog bakış açısıyla kattığı değerlerle toplumumuzdaki ilim öncülerinden biri olmayı başaran Aydın Esma Ocak 25 Mayıs 2011'de Diyarbakır'da hayata gözlerini yummuştur.

Kaynaklar

Çağlayan, Handan (2011), *Esmâ ocakla unutmak ve hatırlamak üzerine*, m. bianet.org

Çetin, Nurullah (2009), *Roman Çözümleme Yöntemi*, Ankara: Öncü Kitap Yayınları.

Kula, Tahsin (2012), *Ergenlerde Öfke Duygusu; Benlik Algısı, Tanrı Algısı, Suçluluk ve Utanç Duyguları Açısından Bir Değerlendirme* (Diyarbakır Örneklemi), A.Ünv. Sosyal Bilimler Enst. Doktora tezi, Ankara.

Mehmedoğlu, A. Ulvi (2011), *Tanrı yı Tasavvur etmek*, Çamlıca Yay. İstanbul.

Ocak, Esmâ (1982), *Berdel*, Tekin Yayınevi, Ankara (Öyküler).

252 | Ocak, Esmâ (1982), *Kırklar Dağı'nın Düzü*, Memleket Yayınları, Ankara (Öyküler).

Ocak, Esmâ (1983), *Kervan Servan*, Dayanışma Yayınları, Ankara (Roman).

Ocak, Esmâ (1987), *Sara Sara*, Memleket Yayınları, Ankara (Öyküler).

Ocak, Esmâ (1990), *Kuyudaki Ses*, Ajans 21 Yayınları, İstanbul (Roman).

Ocak, Esmâ (1991), *Muş Gürcüsü Destanı*, San Matbaası (Roman).

Ocak, Esmâ (1994), *Surlu Kentin Sır Suyu*, Diyarbakır (Öyküler).

Ocak, Esmâ (1995), *Kadınlar Mektebi*, Akşam Ofset ve Tipo Matbaacılık, Diyarbakır (Roman)

Ocak, Esmâ (1998), *Duvar İçindeki Diyar/Di-Yar-Be-Kir*, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul (Tarihi Roman).

Ocak, Esmâ (2000), *Hasırcı Kuşu*, Güneydoğu Ofset Matbaacılık, Diyarbakır (öyküler).

Ocak, Esmâ (2005), *Münire*, Birharf Yayınları, İstanbul (Tarihi Roman).

Ocak, Esmâ (2006), *Bir Filozofun Özel Yaşamı Ziya Gökalp*, Birharf Yayınları, İstanbul (Biyografi).

Ocak, Esmâ (2008), *İçerdeki Avcı*, Diclem Sahaf Yayınları, İstanbul (Öykü Seçkisi).

Sancak, Fatih (2014), *Esmâ Ocak'ın Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Yüksek Lisans Tezi.

Timur, Kemal (2013,) *Berdel Yazarı Esmâ Ocak Hayatı ve Eserleri*, Akademik Kitaplar, İstanbul.

Timur, Kemal (2016), *Sıradışı Yönleriyle Diyarbakır'ın Birkaç Zirve Şahsiyeti*, Düsbed, Nisan yıl-8, s.15.

Tunççelik, İrfan (2016), *Kadınlar üzerindeki ataerkil denetim ve şiddet: "Berdel"*, www.demokrathaber.org

Yapıcı, Asım (2002), *Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri Ve Dogmatik Dindarlık*, Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 2, Temmuz-Aralık 2002.

Yapıcı, Asım, *İçimizdeki Öteki: Kimlik ve Ön Yargı Kıskaçında Sünni-Alevi İlişkileri*, 52 Dem Dergi, Yıl 2, Sayı 6.